

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ ЯК ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ У РОМАНІ О. ВІЛЬЧИНСЬКОГО «У СТЕПУ ПІД АВДІВКОЮ»

Метою наукової розвідки є дослідження онімів у творчості О. Вільчинського, представлених власними назвами, що відображають національний колорит, історичну дійсність змальованих подій, визначають просторовий чинник. У статті передусім зосереджено увагу на функціональних особливостях власних назв у творі на воєнну тематику.

Ключові слова: літературна ономастика, поетонім, антропопоетонім, власна назва, онім.

Galyna Bachynska, Iryna Ryabinina. LITERARY AND ARTISTIC ANTHROPONYMS AS MEANS OF IMAGE CREATION IN O.VILCHINSKY'S ROMAN «IN THE STEPPE NEAR AUDIIVKA» («U STEPUPID AVDIIVKOIU»)

The purpose of scientific exploration is to study the onyms in the works of O. Vilchinsky, which is represented by its own names, reflecting the national color, the historical reality of the depicted events, and determining the spatial factor. The article draws attention to the system of proper titles, in particular the peculiarities of their use in the work. The onomastic space in O. Vilchinsky's novel is built predominantly by anthroponyms, in particular the most commonly represented names and call sign, rarely surnames. Onyms in the works of O. Vilchinsky form a harmonious system, they are aimed at the reader depending on the creative guidelines and design of the author. By the will of the artist, his own name can significantly change its function. The new figurative meaning of proper names is revealed by the context and conditioned by the content of the text as a whole. This determines the need for the process of analyzing onomastic vocabulary in literary works to fully take into account all the factors that determine the figurative content of proper names in their complex.

Key words: literary onomastics, poetonym, anthropopoetonym, proper name, onym.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку літературна ономастика нагромадила чимала матеріалів із загальних проблем літературних онімів (їх особливостей, функцій в художньому тексті, реалізації у тропях) характеризується новими векторами дослідження. Дослідження у сфері літературної ономастики мають чітко визначені напрями. Активно почали розроблятися такі нові підходи: когнітивний, дискурсивний, лінгвокультурологічний, етнолінгвістичний та ін.

Провідною проблемою когнітивної ономастики є з'ясування умов буття й функціональної навантаженості власних назв у ментальному лексиконі [4, с. 18].

Лінгвокультурологічний підхід дослідження власних назв демонструє зв'язок ономастики з етнічною свідомістю, національним менталітетом та культурою. Ключовим питання цього аспекту вивчення онімів є аналіз мовної картини світу та кодів культури, що дає змогу простежити, як культура назвотворення фіксується в мові [5, с. 36].

Цей аспект характеризується значним дослідницьким потенціалом і перспективністю.

Власні назви, виступаючи важливою складовою архітекtonіки художнього тексту, є цікавим об'єктом для ономастів. Оніми мають велике значення для виявлення неповторних компонентів індивідуального стилю письменника. Власні назви, становлять невід'ємну лексичну категорію тексту, разом з іншими мовними засобами «реалізують авторську концепцію світобачення, сприяють побудові художнього образу» [2, с. 177].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературна ономастика, як і сама література, відображає мовну картину світу, а також вдається до аналізу всіх розрядів ономастичних одиниць. Цій темі присвячені праці таких науковців: Л. Белея, В. Калінкіна, Т. Немировської, Г. Лукаш, Л. Кричун, М. Мельник, О. Карпенко та багатьох інших. Незважаючи на численні праці у царині літературно-художньої ономастики, досі залишається актуальним дослідження ономастичного простору творів українських письменників, зокрема наших сучасників, а саме видатних представників Тернопільського краю. Як зазначає Л. Белей, «сучасний стан української літературно-художньої антропоніміки виявляє гостру потребу збору, систематизації численних українських літературно-художніх антропонімів, різнобічного вивчення їх функціонально-стилістичних можливостей, виявлення загального та індивідуального в принципах номінації персонажів, з'ясуванні ролі літературно-художньої антропонімії у процесі становлення національної антропосистеми та національної літературної мови» [1, с. 3].

Актуальність дослідження. Олександр Вільчинський автор новел, оповідань, повістей, романів, Лауреат Всеукраїнського конкурсу романів та кіносценаріїв «Коронація слова 2002», володар Гран-прі і першої премії «Коронація слова 2003». Роман Олександра Вільчинського «У степу під Авдіївкою» - це особисті враження автора, який взимку 2016-2017 років перебував як рядовий боєць в одному з добровольчих підрозділів під Авдіївкою. Твір присвячений побратимам-добровольцям, які, як і сам автор, пішли захищати батьківщину. Вони різні, але їх об'єднує одне: *«за плечима їхня база, побратими, Україна»* [3, с. 1].

Сюжет роману напружений, автор легко й невимушено, але водночас з глибоким психологізмом змальовує персонажів, які існують у реальному житті, а також створює цілісну картину життя головних героїв, деталізуючи навколишній світ роману.

Ономастичний простір роману «У степу під Авдіївкою» представлений власними назвами, які відображають національний колорит, історичну дійсність змальованих подій, визначають просторовий чинник.

Оніми є важливим характеристичним засобом. Автор добирає імена своїм персонажам, заздалегідь обдумавши їх характер та особливості, знаючи їхню роль у розгортанні сюжету. Художні твори Олександра Вільчинського в ономастичному плані досі не вивчалися. Це й зумовило актуальність теми нашого дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей використання онімів у романі О. Вільчинського «У степу під Авдіївкою». Досягнення зазначеної мети передбачає використання таких завдань: виявити всі власні назви, виділити тематичні класи онімів, визначити особливості їх функціонування у романі.

Виклад основного матеріалу. Ономастичний простір роману є багатим, кожен із класів власних назв представлений багатьма підкласами, а саме – антропонімічні класи: ім'я, позивний, прізвище; топонімічні класи: макротопоніми, гідроніми, ойконіми та ін. Для творів О. Вільчинського характерним є вживання значної кількості антрополексики. З усіх видів ономастичного простору вона складає найбільший і найвиразніший шар онімів та базується на сталій традиції українського іменування.

Ім'я персонажа – це яскрава і колоритна мовна одиниця. Найбільш частотними є антропоніми, які виконують номінативну та експресивно-оцінну функцію. Наявність в романі антропонімів з номінативною функцією підтверджує достовірність змальованих персонажів: *А Марічка, Філова кохана, приїхала до нього з Білорусії* [3, с. 12]; *Одну з них звали Зоя* [3, с. 23]; *Андрій – це колишній прокурор* [3, с. 22]; *Це я, Роман, пізнаєш* [3, с. 27]. Так антропоніми характеризуються відсутністю супровідних конотацій і використовуються для того, щоб називати денотатів і диференціювати їх.

Ю. О. Карпенко зауважує, найважливішою функцією власних назв у художній літературі є не номінативна, яка, на його думку, «відступає під натиском стилістики» [4, с. 212].

У творі О. Вільчинського переважають антропоніми з експресивно-оцінною функцією, які розкривають національний колорит, на зразок: *Вера, Лена, Жора, Альонка, Нікіта, Філ.* < рос. Філіп: *«Філ – ...типовий бойовий «очкарик», приїхав із Росії воювати за Україну»* [3, с. 33].

Однією з характерних ознак особових імен є їх здатність варіюватись. «Поява варіантів імен – це живий словотворчий процес, який ніколи не припиняється. Поки існує ім'я, доти будуть існувати і його варіації, які допомагають людині висловити найтонші почуття до іншої особи, свою приязнь чи відразу, симпатію чи антипатію» [6, с. 60].

Саме такі форми автор використовує для найменування близьких людей: «*Ми за тебе будемо молитися, папа, – казала йому на прощання молодша Надійка*» [3, с. 20]; «*...пізньої осені несподівано подзвонив двоюрідний брат Віталік*» [3, с. 17].

Використання пестливих форм створює певний стилістичний ефект, який засвідчує ніжні почуття, любов, приязне ставлення.

Поміж антропонімічного масиву вагоме місце займають позивні, що з'явилися в процесі заострення бойової ситуації на Сході країни. Унаслідок аналізу виокремлено такі групи позивних, утворених шляхом трансонімізації пропріальної лексики:

1. Псевдоніми–прізвища на честь історичних постатей, діячів мистецтв: *Ван Гог* («*...хотів бути художником, вчився у художньому училищі, але так його і не закінчив*» [3, с. 104]); *Луїс* («*на честь одного письменника – Борхеса, Луїса Борхеса ...*»); *Монті* («*...через відомого британського фельдмаршала Монтгомері, ще відомого як Монті. Павло прочитав про нього, про його переможні битви в північній Африці, певний час носився з ним, поки сам не заробив в однієї прізвисько Монті; Бергман, Абдула*»).

2. Часто позивними АТО автор обирає особові власні імена: *Павло, Сергій, Сава, Макар, Роман, Георгій, Андрій, Юра*, рідше прізвища: *Данилюк, Навроцький* та ін. У гендерному плані вирішальна роль належить чоловічим іменуванням, хоча зрідка серед масиву позивних трапляються і жіночі назви: *Марічка, Аська* («*...якось Луїс назвав її Машею, то Косичка одразу ж його і виправив, мовляв, ніяка вона не Маша, а Марічка. Відтоді вона для Луїса тільки Марічка*»).

Диференціювати позивні учасників АТО у мотиваційні групи можемо лише за асоціативними зв'язками, які виникають на основі функціональної лексики – твірної основи. Так, виразну вказівку на зовнішні риси чи внутрішні особливості демонструють назви: *Косичка*: «*Через довге русяве волосся, яке той час від часу заплітав його у тімі, то на потилиці у куций хвостик, у роті його називають Косичко*» [3, с. 4]; *Ушатий*: «*Луїс і без того вже давно звернув увагу на його відстовбурчені вуха*» [3, с. 42]; *Борода*: «*Замовив їх друг Борода, той, що без бороди...*» [3, с. 22].

О. Вільчинський, описуючи події на Сході, часто використовує назви, виражені субстантивованими прикметниками: *Мудрий, Старий, Русий* та ін.. Таким назвам притаманна оцінна функція, вони вказують на якусь особливу рису характеру, вдачу носія, його внутрішній світ.

Чималу групу становлять позивні відетнонімічного походження, що вказують на територіальне походження: *Брест*: «*А ти звідки? – запитав Луїс. З Білорусі, – відповів той*» [3, с. 117]; *Хотин*: «*...я з-під Хотина, – сказав Хотин*» [3, с. 147]; *Крамар*: «*Луїс думав про того місцевого юнака – Крамаря з Краматорська*» [3, с. 104]. Сюди слід віднести позивні *Білорус, Захід, Полтава, Север*.

Поширеними у романі «У степу під Авдіївкою» є позивні, утворені способом онімізації апелювативів: *Стриж, Зяблик, Крисак*. Такі позивні покликані підкреслити риси носія, зокрема при виконанні бойових доручень, у стосунках із товаришами: силу, мужність, спритність, відважність. При виборі позивних спрацьовували асоціативні зв'язки, які пов'язували особу з особливостями тієї чи іншої тварини.

Лише один позивний представлений у творі з абстрактним значенням, як-от *Горе*: «*Це був номер бійця з позивним Горе, і він ще подумав тоді, що не хотілося б їхати «з Горем»*» [3, с. 18].

Як простежується із роману, позивні не лише «прикривають» свого носія, а й підкреслюють фізичні, психічні, інтелектуальні якості людини, показують її світогляд, відображають соціальний статус, вказують на територіальне й етнічне походження.

Висновки. Ономастичний простір у романі О. Вільчинського вибудовується переважно антропонімами, серед яких найширше представлені імена та позивні, рідше – прізвиська. Оніми у творчості Олександра Казимировича формують гармонійну систему, вони спрямовані на читача залежно від творчих настанов та задуму автора. З волі митця власна назва може суттєво змінювати свою функцію. Нове образне значення власних назв розкривається контекстом й зумовлене змістом тексту загалом. Це формує потребу аналізувати ономастичну лексику в художньо-літературних творах, максимально враховуючи всі чинники, що визначають образний зміст власних назв у їх комплексі.

Перспективи використання результатів дослідження. Літературно-художня антропонімія у творчому арсеналі О. Вільчинського є важливим мовним засобом із широкими виражальними можливостями. Досліджені антропоніми відзначаються різноманітністю і відбивають характерні особливості художнього стилю письменника. Перспективи дослідження вбачаються в аналізі функціонально-стилістичних особливостей топонімів, ідеонімів, ергонімів тощо, які також представлені у творах письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.
2. Бичик Г. В. Способи номінації та функціонування власних імен у серії романів Ерін Хантер «Воїни». *Серія «Філологічні науки»*. 1989. № 3. С. 34–41.
3. Вільчинський О. У степу під Авдіївкою. Харків : Фоліо. 187 с.
4. Карпенко Ю. О. Власні назви в художній літературі. *Літературна ономастика : збірник статей*. Одеса: Астропринт, 2008. С. 9–11.
5. Котович В. До питання про лінгвокультурологічне дослідження топонімного простору. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. 2016. С. 35–39.
6. Павелко С. П. Неофіційні жіночі найменування в антропонімії Гуцульщини. *Записки з ономастики*. 2002. №6. С. 50 – 62.

REFERENCES

1. Belei L. O. Nova ukrainska literaturno-khudozhnia antroponimiia: problemy teorii ta istorii. Uzhhorod, 2002. 175 s.
2. Bychik H. V. Sposoby nominatsii ta funktsionuvannia vlasnykh imen u serii romaniv Erin Khanter «Voyny». Serii «Filolohichni nauky». 1989. № 3. S. 34 – 41.
3. Vilchynskiy O. U stepu pid Avdiivkoiu. Kharkiv : Folio. 187 s.
4. Karpenko Yu. O. Vlasni nazvy v khudozhnii literaturi. Literaturna onomastyka : Zbirnyk statei. Odesa: Astropynt, 2008. S. 9–11.
5. Kotovych V. Do pytannia pro lnhvokulturolohichne doslidzhennia toponimnoho prostoru. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. 2016. S. 35–39.
6. Pavelko S. P. Neofitsiini zhinochi naimenuvannia v antroponimii Hutsulshchyny. Zapysky z onomastyky. 2002. №6. S. 50–62.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2019 р.